

УДК 070

Кондратська В.Л.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО ОБРАЗУ КРИМУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Кондратская В.Л. Теоретические и исторические предпосылки исследования по формированию целостного образа Крыма в информационном пространстве

В статье поставлен вопрос объективного трактования исторических предпосылок формирования образа Крыма. Рассматриваются средства образования целостного образа в информационном пространстве страны.

Ключевые слова: образ, информационное пространство, СМИ, Крым, социокультурная конфликтность

Кондратська В.Л. Теоретичні та історичні передумови дослідження і формування цілісного образу Криму в інформаційному просторі

У статті поставлене питання про об'єктивне трактування історичних передумов формування образу Криму. Розглядаються засоби утворення цілісного образу в інформаційному просторі країни.

Ключові слова: образ, інформаційний простір, ЗМІ, Крим, соціокультурна конфліктність

Knadratskaya V.L. The theoretical and historical preconditions of research on formation of complete image of Crimea in information space

In article it is brought a attention to the question of objective interpretation of historical preconditions of formation of an image of Crimea. Means of formation of a complete image in information space of the country are considered.

Key words: image, information image, mass media, Crimea, a Sociocultural conflictness

Актуальність дослідження. Крим має образ території, яка зв'язує та об'єднує держави і культури. „Орден на грудях планети“, „Перехрестя часів і народів“, „Кримський міст“, „Літня політична столиця України“ — ці формулювання є спробами стисло висловити суть образу Криму. Але є й інші формулювання, що також, безперечно, відносяться до образу Криму, - „Ахілесова п'ята Росії“, „Кримська карта“, „Кримський вузол“, „Кримський тупик“.

Образ кримської унікальності, самобутності, реалізований у політико-правовій сфері як адміністративно-територіальна автономія, дозволив зняти багато протиріч і є адекватною відповіддю на більшість викликів кінця ХХ - початку ХХІ століття.

Історія питання

Образи Криму є історичними. У них відбивається доля півострова й народів Причорномор'я з моменту появи в цьому регіоні державних утворень. Перші грецькі колоністи сформували образ Понта Аксинського (Негостинного моря) який, у міру розширення процесу колонізації, було замінено на образ Понта Евксинського (Гостинного моря). Образ мешканців півострова - кровожерливих і лютих таврів - був досить популярний в античній літературі і закріпився в ній так міцно, що зустрічається у візантійських авторів аж до ХІІ століття н. е.

Хрещення київського князя Володимира в Корсуні (Херсонесі) створило для Криму образ колиски православ'я Київської Русі. До кінця I тисячоліття н. е. у мешканців Київської Русі формується образ Криму як „Корсунської землі“ - багатого і культурного регіону. Разом з тим у мешканців Московського князівства формується образ „гостей-сурожан“ - торгових людей з Криму.

Після утворення в середині ХV століття Кримського ханства, захоплення генуезьких колоній і князівства Феодоро турками Чорне море на 300 років перетворюється на „турецьке озеро“, а у росіян та українців формується застрашливий образ „татарської неволі“.

Кримські татари формують свій образ півострова - „адо Крим“, або „острів Крим“.

З посиленням російської держави і виникненням Російської імперії Причорномор'я і Крим втягуються в геополітичні процеси. Росії не вдається відразу укріпитися в Причорномор'ї, і тільки після російсько-турецької війни 1768-1773 років у неї з'являється така можливість. Короткий час незалежності Кримського ханства від Туреччини закінчується приєднанням Криму до Росії в 1773 році і триумфальною подорожжю Катерини II до Криму в 1787 році. Тоді й зароджується образ „найкращої перлини в короні імперії“.

Таврида стала духовною ниткою, що з'єднала Росію з європейською прабатьківщиною, зробила її володаркою власних пам'яток класичної стародавності. Зусиллями мандрівників, дослідників, письменників і художників формується той образ Криму, який Пушкін описав у своїх безсмертних рядках:

...Волшебный край,
Очей отрада...

Крим надихав Максиміліана Волошина, Лесю Українку, Адама Міцкевича і багатьох інших творчих особистостей, і саме вони створили для Криму неповторний образ місця, де зустрічаються й спілкуються кращі представники культури і мистецтва з різних країн.

Новий образ Криму виникає в роки Східної війни, відомої як Кримська (1853-1856 рр). Ця війна була найбільшим міжнародним конфліктом, багато дослідників за серйозністю геополітичних причин і підстав називають її передвісницею світових війн. Після війни в Європі склалася так звана „кримська система” - дипломатичний союз держав, направлений проти Росії.

На початку ХХ століття зароджується образ Криму як курорту - „Російської Рив'єри”, який проіснував зовсім недовго. У роки громадянської війни сформувалися образи „білого” й „червоного” Криму, а терор і голод породили образ Криму як „всеросійського цвинтаря”. Після закінчення громадянської війни Крим проголошується спочатку всеросійською, а незабаром всесоюзною здравницею.

У ході битв Великої Вітчизняної війни масовий героїзм, проявлений у боях під Севастополем, Керчу, Євпаторією та Феодосією, став основою образу „героїчного Криму”. Разом з тим величезна кількість невинуватих жертв, поряд зі справжніми злочинами сталінського режиму, депортаціями за національною ознакою додали „героїчному” образу „зворотну сторону медалі” - як „місця злочину” режиму проти власної армії і свого народу.

Конференція глав держав антигітлерівської коаліції в лютому 1945 року в Лівадії разом з принципами розподілу сфер впливу у повоєнній Європі заклала фундамент значної частини сьогоденного образу Криму: як комфортного майданчика для самітів і доленосних переговорів.

З кінця 50-х років минулого століття Крим насправді став всесоюзною здравницею - доступним для широких верств населення курортом. До історичних образів Криму додалися й індустріальні риси - керченська металургія й суднобудування, а також північнокримська „велика хімія”.

Бурхливі події початку 90-х років: відновлення статусу кримської автономії, нетривале існування інституту президента Криму й зростаючий вплив криміналітету на внутрішню політику - завершили неосяжний перелік образів формулюваннями „кримський сепаратизм”, „українська Сицилія”, „дерибан кримської землі”.

Постановка проблеми

Сьогодні Крим став територією рівних можливостей лише для тих, хто знайшов реальний доступ до його ресурсів. Але й цей доступ здобувається в боротьбі. Боротьба за природні, фінансові, матеріальні та інші ресурси Криму тривала і продовжує тривати на міждержавному, внутрішньодержавному й регіональному рівнях. Ця боротьба породила деградацію базової згоди в кримському співтоваристві з приводу таких цінностей, як законотворчість, громадянська відповідальність, або „співгромадянськість” (за висловом В. Тишкова: територіальне єднання людей різних етнічних груп за ознакою проживання в одному регіоні).

Інакше кажучи, у пострадянському Криму відбулася автономізація дезінтегрованої за соціокультурними ознаками спільноти людей, яка прагне реалізувати в майбутньому власну етнополітичну програму, або проект облаштування автономної республіки. Роз'єднаність кримчан проявляється в моменти публічної актуалізації цих проектів.

Для російських жителів автономії центральною ланкою такого проекту є ідея збереження в Криму територіальної автономії. Для українців, які проживають на півострові, - ідея трансформації автономної республіки і перетворення Криму на одну з областей України. Для кримських татар - ідея відновлення на півострові національно-територіальної автономії.

Існування в Криму як мінімум трьох взаємовиключаючих образів майбутнього має як наслідок виникнення на території автономної республіки проявів соціокультурної конфліктності. Соціокультурна конфліктність у Криму не повинна трактуватися як конфліктність культур народів, які його населяють. Культури, безумовно, не конфліктують, а проявляють взаємний інтерес. Але якщо цей інтерес набуває характеру зацікавленості в підвищенні статусу будь-якої етнічної групи або придбання нею доступу до владних ресурсів, то в цій ситуації під впливом політичних сил або організацій виникає конфлікт. Але навіть у цьому випадку носії різних культур, як правило, починають конфліктувати не між собою, а з представниками владної еліти, які або посилюють його, або ліквідують даною їм владою.

Географічне положення Криму на рубежі між християнським і мусульманським світами багато в чому пояснює специфіку появи соціокультурної конфліктності в регіоні. Цивілізаційна рубіжність Криму обумовлює неминучість виникнення тут розбіжностей в етнічній та конфесійній ідентичностях його жителів. Репатріація раніше депортованих з Криму народів - серйозний фактор, що визначає гостроту й резонансність прояву на півострові етнічних, конфесійних і соціально-економічних варіантів конфліктності.

Повернення й облаштування в Криму раніше депортованих народів через відсутність в Україні необхідної законодавчої бази, незбалансованість програми прийому репатріантів, складну соціально-економічну ситуацію періоду становлення української державності призвели до ускладнення процесу адаптації репатріантів у новому економічному і соціокультурному середовищі.

Сприйняття загального вигляду (композиції) держави як єдиного співтовариства міцно закріпилося в європейському політичному менталітеті. Вигляд держави набував індивідуальних рис. Але разом з тим дослідники бачили в ній контур „союзу людей”, скріпленого певними залежностями людської спільності, інтегрованої публічно-владними відносинами та інститутами. Німецькі політологи пишуть: „Доля громадян нерозривно зв'язана з долею й життям держави, яку вони утворюють і на яких вона опирається, таким чином, держава - це політичне співтовариство людей, зв'язаних єдиною долею”.

З точки зору вітчизняного дослідника В. Чиркіна, держава - унікальна організація суспільства в цілому. Така організація є універсальною, всеосяжною: до неї входять „всі особи, які знаходяться на цій території”; вона має публічну владу і спеціалізований апарат управління суспільством.

На мою думку, однією з причин кризи в Україні і в Криму є небажання владної еліти використовувати у внутрішній і зовнішній політиці широкий спектр стійких геополітичних і політико-географічних образів, які формуються в межах української державної території. Ігнорування регіональних розбіжностей країни політичною елітою призводить до виникнення багатьох внутрішньополітичних проблем, однією з яких традиційно є „кримська проблема”.

Позитивний внутрішній імідж важливий для підтримки населенням курсу уряду, для підвищення рівня стабільності й патріотизму, для усвідомлення національної ідентичності, для збереження територіальної цілісності й запобігання сепаратизму, для підтримки населенням вітчизняного виробника, а також високої політичної й соціальної активності. Із цієї причини держава в індустріально-розвинутих країнах є найбільшим виробником інформації.

Зовнішній імідж як цілої держави, так і окремого регіону впливає на мотивування рішень всіх суб'єктів, чії дії можуть відбитися на ситуації в країні або регіоні: від потенційного туриста, який думає, де провести відпустку, до керівників найвищого рівня, у чиїх руках перебуває величезний інвестиційний капітал. Крім того, позитивний імідж через медіа створює простір для геополітичного маневру, підвищує роль держави на міжнародній арені, ускладнює проведення іноземними політичними організаціями відкритих силових заходів проти держави.

Висновки. Тема кримського регіоналізму самоідентифікації і самосвідомості кримчан постійно присутня в інформаційному просторі Криму та України. Істотне місце в системі образів Криму займають політико-географічні й геополітичні образи. Вони генеруються в процесі усвідомлення унікальності його природи, насиченості історичними подіями - від простого факту їх здійснення до ключової ролі Криму в їх розвитку і подальших інтерпретаціях.

Джерела та література

1. Бекиров Н. Крымскотатарский фактор в контексте этнополитических тенденций Украины // Голос Крыма. - № 39. - 4 октября 2002. - С. 5-6.
2. Бромлей Ю. В. Этносоциальные процессы: теория, история, современность. - М., 1987.
3. Буджурова Л. Про етичну журналістику: етичні аспекти // Кримські студії. - 2003. - № 3-4. - С. 45-57.
4. Буджурова Л. Українці і кримські татари в Криму: проблеми інтеграції та асиміляції // Національна ідея та національна своєрідність, у засобах масової інформації: Асиміляція чи інтеграція в багатонаціональні суспільства Центрально-Східної Європи. Матеріали „круглого столу”, Київ. 20-22 грудня 1996 р. - К., 1997. - С. 49-53.
5. Крим на політичній карті України // Національна безпека і оборона. -2001. -№4.
6. Коростелина К. В. Система социальных идентичностей: опыт анализа этнической ситуации в Крыму. - Симферополь, 2002. - 255 с.
7. Межэтнические отношения в Крыму: поиск путей раннего предупреждения конфликтных ситуаций // Сборник исследований, документов и материалов. - Симферополь, 2005.
8. Тишков В.А. Реквием по этносу: исследования по социально-культурной антропологии. - М., 2003. - 544 с.

Поступила до редакції 04.07.2007 р.